

آشنایی با

آرشیو کشورها

(۴)

آرشیو روسیه

در دهه ۱۹۹۰

تجارب، مشکلات

و چشم‌انداز توسعه^(۱)

مترجم: شهلا اشرف

روسیه کشوری آرشیوی است. تاریخ هزار ساله روسیه و نظام کمونیستی سابق در میراث مکتوب عظیمی منعکس می‌باشد که بالغ بر ۲۲۲،۰۰۰،۰۰۰ پرونده یا ۴۰۰۰ کیلومتر قفسه آرشیو می‌شود. این مجموعه اسناد در ۲۴۰۰ آرشیو دولتی و شهرداریها جای گرفته‌اند. مجامع علمی و فرهنگی داخلی و بین‌المللی علاقمندان بدانند این اسناد ارزشمند چگونه نگهداری می‌شوند و مورد استفاده قرار می‌گیرند. باید گفت در این مورد زمینه تاریخی فراگیری وجود ندارد. بعد از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷م در روسیه، بلشویک‌ها به پیشنهادات دانشمندان مشهور روسی در جهت توسعه و بهبود آرشیو عمل کردند و در ۱۹۱۸م «اداره آرشیو مرکزی» برای نگهداری مجموعه‌های آرشیوی دولتی تشکیل شد. پس از ملی کردن اسناد کلیسا، شرکتهای خصوصی، خانواده‌های بزرگ و سرشناس و بازرگانان تقریباً دیگر آرشیو خصوصی در کشور باقی نماند و تنها آرشیو حزب حاکم (حزب کمونیست) مستقل از آرشیو مرکزی فعالیت می‌کرد. تغییرات اساسی که در زندگی اجتماعی و اقتصادی کشور در اواخر دهه ۱۹۸۰م و آغاز دهه ۱۹۹۰م رخ داد منجر به اصلاحات آرشیوی جدیدی شد که تاکنون ادامه دارد. در واقع برای این اصلاحات از قبل برنامه‌ریزی نشده بود و تصمیمات عمده به دنبال رویدادهای کشور اتخاذ شد. کار با ضمیمه کردن اسناد حزب کمونیست به مجموعه اسناد آرشیوی فدراسیون روسیه شروع شد. در پایان سال ۱۹۹۱م «سازمان خدمات آرشیوی روسیه» که به اختصار «روس آرشیو» نامیده می‌شود، سایر مراکز اسناد و مدارک چون سازمان فدرال مدیریت آرشیو، آرشیو مرکزی حکومت کمونیستی و آرشیو حزب کمونیست را همراه با ساختمانها و کارمندان مربوط تحت کنترل و نظارت خود درآورد. این اقدام تمرکز مدیریت آرشیوهای دولتی را به دنبال داشت. گامهای بعدی در جهت بهبود وضعیت آرشیو با توسعه اقتصاد بازار و توفیق در امر تمرکززدایی در روسیه مرتبط می‌باشد. اکنون عدم تمرکز با ایجاد آرشیوهای اختصاصی در بانکها، شرکتهای بزرگ، بنیادهای فرهنگی و علمی تا حد زیادی اجرا شده است. به عنوان مثال اخیراً در شهر مسکو مراکز آرشیوی دولتی برای مجموعه اسناد فرهنگی روسیه، مجموعه اسناد گوریباچف و انجمن یادبود که دارای مدارک بسیار ارزشمندی در رابطه با زندگی سیاسی و فرهنگی کشور است تشکیل شده است.

هدف از تغییرات مذکور توصیف و معرفی نظام‌های آرشیوی نوین

است که نیازهای علمی، فرهنگی و اطلاعاتی جامعه هوشمند متمدن را برآورده می‌سازد. در عین حال باور داریم که ادامه ارتباط و استفاده از نظام‌های سنتی و تجارب ملی توسعه آرشیوی نیز لازم است. در واقع ما اصلاحات آرشیوی را با اتخاذ شیوه‌های متحول انجام داده‌ایم و قانون آرشیوی جدید روسیه منعکس کننده این امر است.

باید متذکر شویم چه قبل از انقلاب اکثراً و چه در زمان حکومت کمونیستی، روسیه فاقد یک قانون منسجم آرشیوی بود و تصمیمات طبق فرامین تزار امپراطور و بعدها صرفاً توسط کادر رهبری حکومت کمونیستی اتخاذ می‌شد. اکنون چند سال است که قانون آرشیوی جدید اجرا می‌گردد. این قانون که در ۱۹۹۳م به تصویب پارلمان روسیه رسید شامل آرشیوهای فدرال و منطقه‌ای می‌گردد و همبستگی بین آنها را منعکس می‌سازد. علاوه بر آن رابطه بین شهروندان، جامعه و دولت را در زمینه فعالیتهای آرشیوی تنظیم می‌کند. تا سال ۱۹۹۴م قانون آرشیو در ۱۰ منطقه از ۸۶ منطقه روسیه مجری گردیده است.

عبارت مجموعه‌ها یا دارائی آرشیوی فدراسیون روسیه، همه اسناد ارزشمند اعم از تاریخی، علمی و فرهنگی را دربرمی‌گیرد و به بخشهای دولتی و خصوصی تقسیم می‌شود. اسناد آرشیوی بخش دولتی شامل اسناد ادارات، نهادها، سازمانها، موسسات دولتی و شهرداریها می‌شود. اسناد کلیسا، احزاب سیاسی، سازمانهای اجتماعی و افراد حقیقی جزء آرشیو خصوصی محسوب می‌شوند. دولت تنها در دو صورت می‌تواند در کار آرشیوهای خصوصی دخالت کند: جلوگیری از خروج غیر قانونی اسناد منحصر به فرد و با ارزش از کشور و نظارت بر ثبت و ضبط آنها، زیرا مجموعه اسناد بخش خصوصی هم باید به اطلاع دولت رسیده و در آمار عمومی درج گردد.

حیطه فعالیت آرشیو دولتی روسیه «روس آرشیو» و شهرداریها از این قرار است:

آرشیوهای دولتی روسیه مستقیماً آرشیوهای فدرال را اداره و بر رعایت مفاد قانون آرشیو، دریافت اسناد، ثبت، آماده سازی و استفاده از اسناد در سراسر کشور نظارت می‌کند. وزارتخانه‌هایی که اسناد آرشیوی زیادی را خود نگهداری می‌کنند بایستی مقررات خود را با «روس آرشیو» هماهنگ سازند. آرشیوهای منطقه‌ای و شهرداریها گرچه از استقلال برخوردارند ولی عملکرد آنها باید با استانداردهای تعیین شده برای حرفه آرشیو

مطابقت داشته باشد. این استانداردها و معیارها در سطح فدرال تهیه و تعیین می‌شوند.

اسناد آرشیوهای دولتی و شهرداری از جمله تمام فهرست راهنماهای آنان برای افراد حقوقی و حقیقی، بدون در نظر گرفتن ملیت، افکار سیاسی و مذهبی آنها قابل دسترسی می‌باشد. براساس قانون سال ۱۹۹۳م در مورد اسناد محرمانه که افشای آنها بر منافع کشور تاثیر سوء می‌گذارد، گذشت مدت ۳۰ سال برای دسترسی به اینگونه اسناد تصویب شده است. دسترسی به اطلاعات در مورد زندگی خصوصی افراد مثل وضعیت سلامتی، ثروت، خانواده، مراودات و ... که فاش شدن آنها زندگی یا امنیت فرد را به خطر می‌اندازد پس از گذشتن ۷۵ سال از تاریخ ایجاد مجاز می‌گردد. در صورت ضرورت با کسب اجازه از خود فرد یا وراث قانونی او می‌توان قبل از ۷۵ سال به اسناد مذکور مراجعه کرد.

قانون آرشیو مقرر می‌دارد که دولت باید تسهیلات مالی و تجهیزات فنی مورد نیاز آرشیوهای دولتی و شهرداری را در بودجه فدرال، منطقه‌ای و شهرداری ملحوظ دارد. آرشیوها مجازند علاوه بر بودجه تعیین شده از منابع دیگری نیز کسب درآمد کنند، مثلاً اخذ مبالغی از افرادی که از اسناد آرشیوی در مشاغل و تجارت آزاد استفاده می‌کنند. در سالهای اخیر پس از فروپاشی نظام کمونیستی به علت مشکلات اقتصادی کشور بودجه آرشیوهای روسیه هم محدود شده و بخصوص در بودجه فدرال هزینه نگهداری آرشیوها کاهش یافته است. برنامه احداث مخازن جدید آرشیوی نیز متوقف شده است. وسایل فنی مورد نیاز هم به همین وضع دچارند.

برخی اوقات ما را ملامت می‌کنند که در برابر مراجعه به اسنادمان پول زیادی از اشخاص بخصوص از خارجیها دریافت می‌کنیم. باید متذکر شوم که قانون این اجازه را به همه آرشیوهای کشور در صورت استفاده تجاری از محتوای اطلاعاتی اسنادشان را داده است. علاوه بر آن در صورت انجام خدماتی چون یافتن اسناد مورد نیاز افراد، تهیه کپی از متن آنها و غیره نیز مجاز به دریافت وجه می‌باشیم. ولی این خواسته و تمایل قلبی ما نیست بلکه نیاز و ضرورت چنین ایجاب می‌کند. هرچند که تدوین رسالات و کتب مستند با همکاری و مشارکت سایر کشورها برای آرشیویست‌ها هم بهره علمی و هم بهره مالی دارد. با این همه کاملاً آگاهیم که بودجه رسمی کشور در گذشته، حال و آینده تنها منبع اصلی مالی برای آرشیوهای دولتی و شهرداری محسوب می‌شود. ما برباین باوریم که در بیشتر مواقع، دانشمندان

و پژوهشگران باید بدون پرداخت وجه بتوانند به اسناد آرشیوی مراجعه کنند. امیدواریم با اقدام اخیر دولت در به استخدام درآوردن آرشیویستهای کشور، هم موقعیت اجتماعی این حرفه تحکیم شود و هم وضعیت مالی آرشیوها بهبود یابد.

با تصمیم رئیس جمهور روسیه در مارس ۱۹۹۴م تقریباً بیش از نیم از ۲۳،۰۰۰ آرشیویست روسی اکنون به عنوان کارمند دولت حقوق دریافت می‌کنند و شرایط نامطلوب قبلی تا حد زیادی از بین رفته است. این اقدام تنها شامل کارکنان آرشیوهای فدرال و منطقه‌ای که ارزشمندترین اسناد را نگهداری می‌کنند نمی‌گردد. در آینده نزدیک قرار است فهرست جدید شرح مشاغل آرشیوی و مقررات مربوط تدوین گردد. به سامان رساندن اصلاحات آرشیوی با اقدامات مذکور بستگی تام دارد.

آرشیوهای روسیه معمولاً رابطه نزدیکی با علوم داشته و دارند. در گذشته دانشمندان مشهوری در آرشیوها کار کرده یا جزء رؤسای آن بوده‌اند. در شرایط کنونی نیز حفظ این ارتباط اهمیت بسزایی دارد. بخصوص باید توجه داشت که آرشیویست‌ها درگیر کاغذبازی و دیوان سالاری نشوند و کماکان پژوهشگر و پویای دانش و اطلاعات باقی بمانند. همچنین درصدد آنیم که از امکانات آموزش عالی کشور بخصوص در دانشگاه مسکو و کاترین بورگ^(۶) که مدتها مدیر، کارشناسان و متخصصانی برای فعالیتهای مختلف آرشیوی تربیت کرده‌اند بیشتر بهره گیریم. ما تجارب کشورهای دیگر را به دقت بررسی کرده‌ایم. کشورهایی که در آنها آرشیویست‌ها در استخدام دولت هستند و دست‌آوردهای بسیار خوبی در زمینه اطلاع رسانی و بررسیهای تاریخی داشته‌اند.

از جمله مشکلات موجود باید از دسترسی به اسناد محرمانه نام برد. کاربرد و تطبیق استانداردهای دموکراتیک مشخص شده در قانون آرشیو یک مسأله فنی پیچیده است ولی بخصوص در آرشیوهای بزرگ حتی‌الامکان باید محدودیت‌های دسترسی به اسناد و مدارک را کاهش دهیم. ما متوجه شدیم که در آرشیوهای فدرال و حزب کمونیست تعداد زیادی اسناد مهم که ۵۰ الی ۷۰ سال از تاریخ ایجادشان گذشته بود، همچنان متروک، محرمانه و غیر قابل دسترسی مانده بودند. به همین دلیل از سال ۱۹۹۱م تا ۱۹۹۳م از تعداد ۵،۰۰۰،۰۰۰ پرونده رفع محدودیت مراجعه شد و امیدواریم تا پایان این قرن کلیه اینگونه پرونده‌ها در دسترس پژوهشگران قرار گیرد.

کاستی‌های خدمات آرشیوی^(۳) از جمله فهرست راهنماهای اسناد هم مانع دیگری در راه مراجعه به اسناد و استفاده از آنها است. می‌توان گفت تقریباً تمام اسناد آرشیوی حزب کمونیست فاقد فهرست مدون می‌باشند و بسیاری از فهرستهای آرشیوهای دولتی هم بدون استفاده مانده‌اند که باید برای چاپ مجدد آماده و تنظیم شوند تا به عنوان منبع اصلی مراجعه در بخش خدمات آرشیوی قرار گیرند. بدین منظور اخیراً ۹ فهرست راهنما در مورد مجموعه اسناد آرشیوهای فدرال از جمله راهنمای فشرده^(۴) برای «مرکز روسی حفظ و نگهداری و بررسی اسناد تاریخ معاصر» که همان آرشیو مرکزی حزب کمونیست است به چاپ رسیده است.

بزودی آرشیوهای دولتی روسیه بطور کامل از فن‌آوری کامپیوتر استفاده کامل خواهند کرد. مرکز اصلی آموزش کارکنان آرشیو هم در آرشیو مجهز شهرداری مسکو که دارای شبکه کامپیوتری و ۷۰ دستگاه سخت‌افزار الکترونیک است تعیین شده است. کارهای مقدماتی و تهیه برنامه‌های هماهنگ برای ثبت مجموعه اسناد همه آرشیوهای کشور نیز در حال اتمام است. در حال حاضر نیمی از آرشیوهای فدرال و منطقه‌ای درگیر ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی خودکار هستند. پایگاه اطلاعاتی در مورد تلفات ارتش سرخ شوروی طی جنگ جهانی دوم با بیش از ۱۹،۰۰۰،۰۰۰ ورودی و ۱۹ هیگو بایت^(۵)، از اهمیت زیادی برخوردار است. هزینه ایجاد این پایگاه توسط مجمع بین‌المللی بنیادهای صلح^(۶) پرداخت شده است. اما متأسفانه هنوز فعالیت اصلی در این راه انجام نگرفته است.

از اهم مشکلات شهروندان روسیه که آرشیویست‌ها در سالهای اخیر با آن مواجه بوده‌اند وضعیت اسناد مربوط به بازنشستگان و مستمری بگیران است. اینگونه اسناد جزء اسناد آرشیوی فدراسیون روسیه نیستند و باید در سازمان‌ها/اداره مربوط (مثلاً اداره بازنشستگی) حفظ و نگهداری شوند. اما قانون اجتماعی جاری متولی نگهداری اسناد بازنشستگی را پیش بینی و مشخص نکرده است. علاوه بر آن تحت شرایط خصوصی سازی، دارائیهای بسیاری از سازمانها تغییر شکل داده یا تسویه شده است و اسناد آنها بلاصاحب برجای مانده‌اند. بنابراین مشخص نیست که این اسناد اکنون به چه اداره یا نهادی تعلق دارد. آرشیویست‌ها و آرشیوهای شهرداری باید مدارک و اسناد بازنشستگی را جمع‌آوری و نگهداری کنند.

سال گذشته آرشیوهای روسیه برای اولین بار به روی همکاریهای

بین‌المللی در زمینه‌های آرشیوی گشوده شد. طبیعی است که ما هم بخواهیم با بقیه جهان همگام شویم. «روس آرشیو» از حمایت‌های همه‌جانبه «شورای جهانی آرشیو» برای انجام اصلاحات آرشیوی در روسیه سپاسگزار است. ما با همکاری‌های آرشیوی رژیم کمونیستی قبلی که اکنون با آرشیویست‌های روسی در نظام فعلی کار می‌کنند روابط حرفه‌ای خوب و روشنی داریم. زیرا تاریخ مشترک و توافق بر این نظر که آرشیوها هرگز نباید درگیر و در خدمت تضادهای خصمانه باشند، ما را بهم نزدیک ساخته است. آرشیوهای روسیه سیاست همکاری با سایر کشورها را همچنان دنبال خواهد کرد.

در پایان اجازه می‌خواهم یک مطلب احتمالاً بدیهی را بیان کنم که توسعه آرشیوهای روسیه هم تأییدی بر آن است. تغییرات آرشیوی اساسی ارتباط نزدیکی با روند اصلاحات کلی و همه‌جانبه در کشور دارد. زندگی بخودی خود راه را برای ایده‌های نوین آرشیوی هموار می‌سازد، مسائلی را مطرح می‌کند، تجارب گذشته را قابل درک می‌سازد تا سرانجام ما را به اتخاذ تصمیم‌های درست ترغیب کند. مهم آن است که آرشیویست‌ها ناخواسته و ناآگاهانه در مسیر خطا نیفتند.

مأخذ:

- 1 - Janus 1995 - by: Andre Artizov
- 2 - Ecaterinburg
- 3 - Reference Service
- 4 - Brief guide
- 5 - Higobytes
- 6 - International Association of Foundations of Peace